

Maja Murnik

Jure Gantar: Eseji o komediji.

Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2022.

V romanu *Ime rože* iz leta 1980, ki se ga spomnimo kot velike uspešnice, je Umberto Eco dovršen del dogajanja zgradil okrog ene same knjige. V eruditski in postmodernistično navdahnjeni kriminalki igra namreč pomembno vlogo knjiga, za katero dejansko ne vemo, ali se je v viharnih stoletjih zgodovine izgubila ali pa sploh nikoli ni bila napisana. Skrivnostni drugi del *Poetike*, ki ga je obljubljal Aristotel in v katerem naj bi bilo govora o komediji in smehu, ima v Ecovi fikciji mogočen vpliv, kajti avtor se poigrava z mislijo, da bi komedija, ki bi bila tako povzdignjena v relevanten predmet teorije, preobrnila splošno dojemanje smeha in komedije v zgodovini evropske kulture. Smeh bi s tem postal nevarno in subverzivno orožje proti strahu in resnobnim avtoritetam.

Ne glede na to, kaj si mislimo o tej Ecovi zanimivi in nekoliko bahtinovsko navdahnjeni spekulaciji, je povsem (kvantitativno) preverljivo dejstvo, da so tragedija in resni žanri nasploh v zgodovini evropske drame ter gledališča med kritiki in teoretiki neprimerno bolj cenjeni. Njihovo nelagodje ob humorju in smehu na odru je morda še izrazitejše v slovenski literarni in gledališki teoriji, čeprav se je slovensko (posvetno) gledališče pravzaprav začelo in utemeljilo prav s komedijo. Zato je knjiga s preprostim in na videz nepretencioznim naslovom *Eseji o komediji*, ki jo imam pred sabo, še toliko bolj dragocena.

Raziskovalno-ustvarjalno delovanje Jureta Gantarja je že nekaj desetletij opredeljeno s sistematičnim in poglobljenim proučevanjem smeha in komedije. Med slovenskimi teatrologi je Gantar edini, za katerega ta tematika predstavlja osrednje področje njegovega dela. Po študiju dramaturgije na ljubljanski Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo je Gantar kariero nadaljeval v Kanadi, tam leta 1992 doktoriral ter začel poučevati (na Univerzi Dalhousie v Halifaxu, pozneje pa še na Fountain šoli za uprizoritvene umetnosti).

Eseji o komediji so njegova druga monografija v slovenščini. Leta 1993 je objavil študijo *Dramaturgija in smeh* (prav tako v Knjižnici Mestnega gledališča ljubljanskega), v kateri je na primerih velikih del iz zgodovine komedije proučeval različne dramaturške postopke in strategije za proizvajanje smeha, pa tudi teoretska spoznanja o smehu in komediji, s posebnim poudarkom na semiotiki.

Če je bila *Dramaturgija in smeh* kar strogo in "resno", teoretsko delo (podlaga zanj je bil avtorjev doktorat), pa so *Eseji o komediji* namenjeni nekoliko drugačnemu naslovniku: knjigo sestavlja triindvajset zapisov, ki so bili vsi (razen enega) prvotno objavljeni v gledaliških listih, še največ mariborske Drame in Mestnega gledališča ljubljanskega. Napisani so torej z mislijo na širše občinstvo – ne nujno zgolj za strokovno publiko –, ki ga zanima kontekstualiziranje uprizorjenega dela.

Besedila, zbrana v knjigi, so nastajala okroglih trideset let (od 1991 do 2021), razporejena pa so glede na leto nastanka komedije, ki jo obravnavajo. Knjiga se začne z esejem o Aristofanu, ključnem predstavniku starogrške komedije, konča pa z esejem o igri *Totenbirt* (2010) sodobnega slovenskega dramatika Iva Prijatelja. Vmes se srečamo z "zgodbo" predvsem evropske (kak ameriški avtor je tu bolj izjema) komedije in komične drame – od starih Grkov in Rimljanov (Plavt) prek Shakespeara (dve deli) in Molièra (kar štiri komedije: *Don Juan ali Kamniti gost*, *Ljudomrznik*, *Skopuh*, *Plemeniti meščan*) do Linharta, Büchnerja, Cankarja, Feydeauja, Brechta, dramatikov absurda (zanimive interpretacije) in sodobnejše (tudi slovenske) komedije (npr. Matjaž Zupančič, Ivo Prijatelj) ... Avtorjev zamah skozi dve tisočletji in pol komediografije je zagotovo impresiven, knjiga je iz sprva – zdi se, da – nepretenciozne zbirke objav iz gledaliških listov postala pravi širokopotezni pregled evropske komedije, njenih slogov, usmeritev, tematik, analiz občinstva in duha časa, v katerega so te neizbežno vpete.

Vsak članek odlikuje koncizna zgradba. Večinoma so organizirani tako, da se avtor v njih loti nekega problema, motiva, primerjave – skratka neke tematike v zvezi z obravnavano komedijo, ki se ji v nadaljevanju posveti,

upoštevajoč načela kompozicije. Iz posameznega problema se nato razrašča tudi širše, vendar se ves čas zanesljivo drži začrtane linije. Eseji so prežeti z veliko erudicijo, a avtor obenem z natančno odmerjenimi potezami niza drobce iz različnih teorij, člankov in knjig. Tudi kadar želi biti pri pisanju predvsem eksakten, se zdi, kot bi se z nekakšno lahkotnostjo in celo užitkom v pisanju sprehajal po snovi.

Gantar piše z razponom literarnega komparativista, ki ima pregled nad snovjo in nad umetnostnimi/literarnimi obdobji, nad duhom časa in ki suvereno dela primerjave z drugimi deli, avtorji ter dobami; ves čas pa se tematike loteva tudi z očesom gledališkega človeka. Brez težav se mu posreči ujeti ravnotežje med literarnim oziroma dramskim in gledališkim oziroma uprizoritvenim; zaveda se, da so dramska dela (z redkimi izjemami) namenjena uprizorjanju, odru; da tam šele zares zaživijo in da to še posebej velja prav za komedijo: "Komedijska načeloma uspe tukaj in zdaj, in ne čez šestdeset let. Komika umira hitro in lahko dolgoročno preživi samo, če postane del kolektivnega kulturnega spomina. Za to pa potrebuje uprizoritve."

Gantar razlaga komedije tudi z ozirom na to, kaj so v svojem času pomenile. Komedije so stvar družbene etikete, zakonov, duha časa nasploh, in to bolj kot katera koli druga zvrst. Zato v svojih esejih ves čas misli na oder, na režijo, zmožnosti igralcev, na vpliv na publiko – na to torej, kaj pomeni raba določenih sredstev na odru, kaj ta pomenijo v družbenih razmerjih nekega časa, ki se seveda spreminjajo. Ob tem mimogrede razgrinja teoretska spoznanja, opisuje strategije smeha ipd.

V knjigi izstopa nekaj eseev, ki sežejo precej širše od interpretacije posameznih komedij. Poleg prvega, napisanega za revijo *Maska*, v katerem Gantar analizira Aristofanove komične prijeme v zvezi z erotiko, kar počne z ozirom na tedanje uprizoritvene tehnike, pade v oči esej *Položaj bulvarke v repertoarju sodobnega slovenskega gledališča*, napisan leta 1991 za gledališki list MGL. V njem ugotavlja, da se vsa gledališča s kančkom slabe vesti odločajo za bulvarke, včasih pa tako tudi za visoke komedije, kot bi šlo za manjvredne, nizke zvrsti. Piše o spremenjeni vlogi gledališča, do katere je prišlo z razmahom filma in televizije, ter razčleni potrebo občinstva po zabavanju, ki ni prav nič slabega. S podobnimi dilemami se ukvarja tudi naslednji prispevek z zgornjim naslovom *Kritiški predsodek*, pa tudi drugi, saj je opravičevanje pomena in vrednosti tega tradicionalno manj cenjenega žanra še vedno potrebno.

Po zanimivosti, širini tematike in drznosti (sploh ob enodimenzionalnem pogledu na politične teme, ki v zadnjem času prevladuje v sodobni slovenski kulturi) izstopa tudi esej *Komedija in država*, napisan leta 2007

ob uprizoritvi Linhartovega *Matička*. V njem se Gantar loteva nevarnih razmerij med komedijo in državo. Predstavi različne modele zapletenega odnosa med komedijo in oblastjo, ki je v njih vselej videla nevarnost, vsaj do neke mere, in jih je včasih prepovedovala in cenzurirala, drugič pa spet znala uporabiti v svoj prid. Njun odnos je vse prej kot preprost, ugotavlja Gantar, in navaja različna ravnanja oblasti v oligarhiji, avtoritarnih državah in demokraciji. Imanentno subverzivnost komedije je včasih težko obiti, hkrati pa je – paradoksalno – ravno komedija tista, ki zagovarja mediokriteto, konservativnost in mnenje večine.

Eseji o komediji prihajajo kot pomemben prispevek k sicer skromni slovenski publicistiki in strokovnim razpravam o komediji. Napisani so v slogu, ki bralca pritegne, saj ni prav nič akademsko duhamoren. Knjiga prinaša sveže interpretacije starih in novejših tekstov, “pravih” komedij in tistih z elementi komike (npr. drama absurda). Eseji so napisani z veliko erudicijo in izvrstnim poznavanjem ne le samih del, temveč tudi njihovih odrskih realizacij, konteksta, umetnostnih tokov, duha časa, družbenih razmer in seveda teorij komedije ter komičnega. To je knjiga, ki si zasluži vso pozornost.